

І. П. Тригуб, Національний університет харчових технологій

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Тригуб І. П.

Система вправ для формування граматичної компетенції

Зазначено, що вивчення іноземної мови є важливою передумовою для особистих, культурних, професійних та економічних контактів; приділено увагу ролі іноземної мови в суспільстві та необхідності вивчення граматики іноземної мови; розглянуто аспект проблеми формування мовної компетенції, зокрема питання формування професійно-орієнтованої англомовної граматичної компетенції, а саме розглянуто проблему створення науково обґрунтованої системи вправ для формування граматичної компетенції; виділено методичний аспект вивчення граматики англійської мови; виявлена необхідність засвоєння граматики у навчальних вправах; приділено велику увагу правильному оформленню висловлювання і розпізнаванню граматичних форм у мові та письмі; визначено психолого-педагогічні особливості класифікації вправ.

Ключові слова: іноземна мова, граматика англійської мови, системи вправ, граматична компетенція.

Тригуб И.П.

Система упражнений для формирования грамматической компетенции

Указано, что изучение иностранного языка – важная предпосылка для личностных, культурных, профессиональных и экономических контактов; уделено внимание роли иностранного языка в обществе и необходимость изучения грамматики иностранного языка; рассмотрено аспект проблемы формирования грамматической компетенции, а особенно вопрос формирования профессионально-ориентированной англоязычной грамматической компетенции, т.е. рассмотрено проблему создания обоснованной системы упражнений для формирования грамматической компетенции; выделено методологический аспект изучения грамматики иностранного языка; выявлена необходимость усвоения грамматики посредством обучающих упражнений; уделено большое значение правильному оформлению высказываний и распознаванию грамматических форм на письме; определено психолого-педагогические особенности классификации упражнений.

Ключевые слова: иностранный язык, граматика английского языка, система упражнений, грамматическая компетенция.

Знання іноземних мов є важливою передумовою для особистих, культурних, професійних та економічних контактів. Зростаючі потреби в спілкуванні та співпраці між країнами та людьми з різними мовами та культурними традиціями, нова освітня система в Україні вимагають суттєвих змін у підході до викладання, оновлення змісту та методів навчання іноземних мов. Вивчення іноземних мов включає декілька аспектів. Одним з таких аспектів є граматики. У навчанні іншомовному говорінню граматики посідає важливе місце, це є у своєму роді каркас, на якому базується лексика. Вивчення граматики та правильне оформлення висловлювання, а також розпізнавання граматичних форм у мові та письмі відбувається завдяки формуванню граматичних навичок. Засвоєння граматики викликає багато труднощів, які ускладнюються граматичними термінами і правилами та нескінченним рядом винятків. Результати нашого аналізу виявили необхідність у навчальних вправах, які направлені на комунікацію [1, 23 – 24]. В ході роботи над статтею ми проведемо саме таке дослідження.

Актуальність статті полягає у тому, що хоча дана тема і достатньо опрацьована науковцями, але у мові постійно з'являються нові слова, відбуваються зміни у граматиці. Дана тема буде актуальною доти, доки буде існувати і розвиватися мова.

Практичне значення цієї статті полягає у тому, що її можна буде використати на практичних заняттях з граматики англійської мови.

В наші дні, як ніколи, необхідно, щоб люди володіли іноземними мовами. Однак складність у вирішенні даної задачі полягає у тому, що для більшості учнів та студентів іноземна мова є цінністю потенційною, а не реальною. Це протиріччя повинен усунути вчитель, який являється посередником між суспільством та учнем. Для того, щоб відповідати такій ролі, викладачеві необхідно проникнути ся відчуттям гордості за свій предмет. В сучасному суспільстві виростає роль інтернаціонального виховання. І зараз предмет «іноземна мова» в силу своєї специфіки володіє більшими можливостями, ніж інші предмети. На сьогоднішній день іноземна мова може сприяти покращенню

культури спілкування людей. В процесі навчання учні та студенти навчаються техніки спілкування, оволодівають мовним етикетом, вчать вирішувати різні комунікативні задачі, оволодівають стратегією та технікою діалогічного та групового спілкування, навчаються бути мовними партнерами. Іноземна мова сприяє розширенню не лише філологічного, але і загального кругозору учнів та студентів. При вивченні іноземної мови учні та студенти оволодівають не лише новими засобами спілкування, а й дізнаються про культурні цінності країни, мову якої вивчають: її історію, географію, науку, літературу, мистецтво [2].

Оволодіння другою мовою дуже впливає на розвиток здібностей мовнорухового апарату (розвиваються фонематичний та інтонаційний слух, імітативні здібності, здатність до здогадки, здатність до виділення головного, всі види пам'яті, мнематичні дії). Граматичні правила вивчаються на прикладах вже засвоєних лексичних одиниць. Граматика розглядається, як активність, що розв'язує проблемні ситуації. Граматика є ідеальним ґрунтом для створення проблемної ситуації. Правильно організована проблемна ситуація – це могутній стимул до активізації творчої діяльності студентів.

Необхідним доповненням до проблемного підходу у вивченні граматики є впровадження розгорнутих підсумків з тих чи інших граматичних питань та корисні пояснення під час виконання граматичних вправ. Розглянемо поняття «граматика». Воно трактується по різному. Це поняття ще до нашої ери стало галуззю знань. Поняття граматика (грецьке *grammatike*) спершу означало «мистецтво читання та письма». В середні віки «вільне мистецтво» *grammatika* (лат.) вважалося одним із компонентів освіти і ставило мету: навчити володінню латинською мовою, повідомити інформацію про філологію, в тому числі і при читанні текстів, здійснити гімнастику мозку. Вивчення будь-якої мови відбувалося за зразком латинської мови. В наступний період, особливо починаючи з XIX ст., поняття граматика наповнюється новим змістом і у мовознавстві, і у вивченні мов. По визначенню лінгвістів граматика стала означати: а) граматичний устрій мови; б) розділ мовознавства, що вивчає такий устрій; в) сукупність правил видозміни слів, їх з'єднання у словосполученні.

Європейські педагоги відмічають, що загальноосвітні і розвиваючі цілі у навчанні не будуть досягненні, оскільки учні та студенти при вивченні традиційних граматик іноземних мов, на основі багато численних спостережень, не розуміють практичне значення граматичних явищ та понять. В історії вивчення іноземних мов питання про роль і місце граматики вирішувалося по-різному. Прибічники граматико-перекладного методу вважали, що іноземна мова може бути вивчена лише через граматику. Прибічники прямого методу, навпаки, вважали, що при вивченні іноземних мов зовсім не слід займатися граматикую. Це протиріччя значною мірою викликано різним розумінням терміну “граматика”. Тому, перш за все, слід звернути увагу, що в лінгвістиці два значення цього терміну: граmatика як один з основних розділів науки про мову та граmatика як граматична будова мови.

Отже, вивчення іноземної мови є важливою передумовою для особистих, культурних, професійних та економічних контактів. Оволодіння студентами іншомовним спілкуванням передбачає формування у них певного рівня комунікативної компетенції. Тому, можемо зробити висновок, що вивчення іноземної мови впливає на розвиток особи.

Проблема створення системи вправ для формування професійно-англомовної граматичної компетенції майбутніх спеціалістів є однією із найактуальніших у практичному відношенні та найбільш складних у теоретичному плані. Її актуальність і значущість зумовлюється необхідністю ранньої професіоналізації практичних занять з іноземної мови (ІМ), оскільки формування професійної компетенції майбутніх фахівців відбувається, як правило, на заняттях з методики навчання іноземної мови, де питома вага відводиться теоретичним питанням, а також під час педагогічної практики, яка є недостатньою для формування стійкої професійної бази. Теоретично ця проблема пов'язана з питанням формування, вдосконалення та розвитку граматичних навичок говоріння, соціокультурних навичок і вмінь, професійно орієнтованих методичних умінь та багатьма іншими [4, 3 – 7].

Проблемі організації професійно-орієнтованих занять з іноземної мови присвячені роботи багатьох методистів, які по різному тлумачать і розуміють професійну спрямованість занять та пропонують розроблені ними комплекси системи та вправ. Так, О.О. Смирнова розглядає проблему професійної підготовки майбутніх фахівців через призму формування соціокультурної компетенції. Вона пропонує такі групи вправ і завдань для її формування: завдання і вправи, спрямовані на сенсбілізацію власного досвіду і знання; завдання і вправи, спрямовані на розкриття культурно-специфічних іншомовних понять; завдання і вправи, спрямовані на усвідомлене порівняння власного соціокультурного фону і соціокультурного фону країни, мова якої вивчається; завдання і вправи, спрямовані на аналіз міжкультурних непорозумінь. І.В. Самойлюкевич при навчанні професійно орієнтованого говоріння студентів зосереджує увагу на тематичності, яка досить чітко виражена у професійно орієнтованих діалогах і монологіях, і пропонує групи вправ для оволодіння студентами професійно спрямованим діалогічним і монологічним мовленням [5, 9 – 14]. І.М. Хомицька, вказуючи на необхідність професійного навчання, розглядає професіоналізацію під кутом зору вдосконалення фонетичних навичок говоріння і пропонує комплекс вправ, який містить дві групи вправ:

1) група вправ із загальною комунікативною орієнтацією для діагностики, коректування та вдосконалення комунікативних, фонетичних навичок;

2) група вправ з комплексною функціональною орієнтацією для формування лінгво-методичних умінь.

Т.П. Камаєва професіоналізацію занять з іноземної мови пов'язує з необхідністю формування професійно-методичних вмінь мовленнєвої взаємодії і вказує на необхідність вирішення методичних задач.

Отже, приведений нами аналіз вищезгаданих праць свідчить про те, що здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми формування мовної компетенції, зокрема не розглянутим залишається питання формування професійно-орієнтованої англійської граматичної компетенції, а звідси – і

відсутність системи вправ для її формування. Саме тому ми вважаємо актуальним та необхідним розглянути цей аспект вказаної проблеми, тобто розробити науково обґрунтовану систему вправ для формування професіонально орієнтованої англомовної граматичної компетенції. Система вправ для іноземної мови завжди повинна мати на меті практичне оволодіння іноземною мовою. Вона направлена на освоєння тих операцій з матеріалом для мови, які необхідні для розуміння і вираження думок на іноземній мові. Відомо, що головна складність у оволодінні граматичними вміннями та навичками полягає не у запам'ятовуванні окремих фактів мови, а у оволодінні дій з ними. Тому, головне призначення граматичних вправ – забезпечити оволодіння граматичним матеріалом (у рецептивному і репродуктивному планах). Граматичні вправи у даній системі відповідають наступним основним вимогам: навчити діям з граматичним матеріалом, мати комунікативну направленість, мати порядок від більш легких до більш складних, активізувати мовну діяльність учнів та студентів (ставити проблемні задачі), містити різноманітні завдання. Для оволодіння будь-якою діяльністю необхідне тренування, однак воно не дає ніякого ефекту, якщо не доповнюється практикою. Звідси витікає, для оволодіння мовою необхідна мовна практика та доцільне тренування. Приймаючи до уваги ці фактори, ми отримали основні класифікації вправ:

- мовні вправи (тренувальні, підготовчі, аналітичні, первинні, елементарні, не комунікативні, аспектні «дріллі»),
- мовленнєві вправи (синтетичні, комунікативні, ситуативні, творчі).

Мовні вправи направлені на вироблення первинних умінь та навичок користування окремими елементами мови, що вивчається, а їх метою є підготовка учня чи студента до подальшої мовної діяльності.

Мовленнєві вправи виконуються на протязі всього курсу навчання, так як навичками легше оволодіти окремо.

В межах класифікації «тренування-практика» у мовленнєвих вправах з точки зору розвитку процесу становлення мовних умінь навичок слід

розрізняти наступні види вправ: первинні вправи; вторинні передмовленнєві вправи; мовні вправи.

Первинні вправи слідують безпосередньо за поясненням і мають своєю метою вироблення первинних умінь, а потім навичок.

Елементарно-рецептивні вправи полягають у знаходженні учнями та студентами вивчених одиниць мови при читанні або прослуховуванні. Необхідно дотримуватися наступної послідовності у методичних діях при ознайомленні учнів та студентів із рецептивним граматичним матеріалом.

Репродуктивні вправи полягають в усному та письмовому (або лише тільки в усному) відтворенні відомих для нас одиниць матеріалу для мови та їх комплексів.

Вторинні передмовленнєві вправи – призначені для подальшої автоматизації первинних навиків шляхом застосування навичок, що виробляються в процесі реалізації вторинних умінь (відносяться до області тренування, а не мовної практики).

Комбінаторно-рецептивні вправи (диференційовані, підстановочні та трансформаційні) полягають у співвідношенні впізнаних елементів і знаків мови між собою та із ситуацією при прослуховуванні і читанні з метою

Продуктивні вправи полягають у відтворенні і сполученні у відповідності з мовною ситуацією засвоєних мовних одиниць для усного та письмового вираження думок.

Мовленнєві вправи направлені на вироблення в учнів і студентів нового складного уміння – уміння мобілізувати засвоєний мовний матеріал з метою здійснення мовної комунікації. Вправи поступово стають більш творчими і все більше наближаються до невимушеного акту мови.

Комбінаторно-рецептивні вправи полягають у безпосередньому (без аналізу перекладу) розуміння усних та письмових висловлювань, побудованих на знайомих структурах і тих, що містять знайому лексику.

Продуктивні вправи полягають в усному та письмовому вираженні думок з використанням засвоєного матеріалу для мови у доступних для учнів та студентів мовних ситуацій.

Такою є принципова схема системи вправ, яка розрахована на оволодіння іноземною мовою. Перш за все, у цій системі співвідношення тренування і мовної практики є динамічним [7, 2 – 6]. Слід відмітити, що поділ вправ на мовні та мовленнєві є умовним і представляє цінність лише у методичному плані. Одні і ті ж вправи можуть виступати як мовними, так і мовленнєвими, в залежності від етапу навчання. Але для оволодіння будь-якою діяльністю, у тому числі і мовленнєвою, необхідні знання. На основі набутих знань формуються навички та розвиваються вміння.

Отже, на сучасному етапі розвитку української державності у зв'язку із прагненням України увійти до європейської спільноти постала потреба у фахівцях з високим рівнем володіння англійською мовою – визнаною мовою міжнародного спілкування. Успішність іншомовного спілкування безпосередньо визначається рівнем сформованості іншомовної граматичної компетенції, оскільки саме граматики допомагає зрозуміти логіку мислення та оформлення думки іноземною мовою. Граматика має велике значення при вивченні та формуванні практичних навичок іноземної мови. Оволодіння учнями іншомовним спілкуванням передбачає формування у них певного рівня комунікативної компетенції. а результати нашого аналізу виявили необхідність у навчальних вправах, які направлені на комунікацію. Система вправ для іноземної мови завжди повинна мати на меті практичне оволодіння іноземною мовою. Головне призначення граматичних вправ міститься у тому, щоб забезпечити оволодіння граматичним матеріалом як у рецептивному, так і у репродуктивному плані.

Література

1. Бородулина М. К., Карлин А.А., Лурье А.С. Обучение иностранному языку как специальности / М.К.Бородулина, А.А.Карпин, А.С.Лурье // Высшая школа. – 1982. – С. 23 – 34.
2. Викладання англійської граматики: філософські аспекти, комунікативні методи // Англійська мова та література. – 2003. – № 17 – 18.
3. Самойлюкевич И.В. Методика обучения профессионально направленному говорению на английском языке (111 курс языкового педагогического вуза): Дисс... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1990. – 247 с.
4. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій / Н.К.Скляренко // Іноземні мови. – 1999. – №3. – С. 3 – 7.
5. Скляренко Н.К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов / Н.К. Скляренко // Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: Збірник наукових праць. – 1992. – С. 9 – 14.
6. Смирнова Е.А. Профессионально-направленное формирование социокультурной компетенции в процессе подготовки будущих учителей иностранного языка: Дис...канд. пед наук: 13.02.02. – М., 2001. – 182 с.
7. Черноватий Л.М. Основи теорії педагогічної граматики іноземної мови: Автореф. дис. ... докт. пед. наук. – К., 1999. – 32 с.

Tryhub I.P.

System of exercises to form grammatical competence

This article indicates that studying of foreign language is an important reason for individual, cultural, occupational and economic contacts; pays large-scale attention to the role of foreign language in the society and necessity of grammar studying; examines aspects of forming problem of grammatical competence, and even a matter of English-speaking grammatical competence; exactly examines a problem of creating the scientific system of exercises for forming grammatical competence; extracts methodical aspects of studying English grammar; displays of necessity of understanding grammar in educational praxis; pays large-scale attention to correct design of dictum and even identification grammatical form in language and

in handwriting; determines psychological-pedagogical peculiarities of praxis classification.

Key words: foreign language, grammar of English language, exercise system, grammatical competence.

Відомості про автора

Тригуб Інна Петрівна – старший викладач кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації Національного університету харчових технологій. Основні наукові інтереси зосереджено навколо інформаційних технологій в освіті при вивченні іноземної мови у ВНЗ та проблемам дистанційної освіти.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2013

Прийнято до друку 25.01.2013